

dr hab. Maja Wojciechowska, prof. UG

Instytut Filologii Polskiej

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Gdański

Gdańsk, 12.11.2022

Recenzja pracy doktorskiej mgra Michała Żytomirskiego pt. „Strony internetowe polskich bibliotek uniwersyteckich w świetle badań z wykorzystaniem narzędzia Google Analytics”

1. Aktualność tematyki

Rozprawa doktorska Michała Żytomirskiego pt. „Strony internetowe polskich bibliotek uniwersyteckich w świetle badań z wykorzystaniem narzędzia Google Analytics”, napisana pod kierunkiem prof. UŁ dr hab. Marioli Antczak oraz dr. Zbigniewa Gruszki, w Katedrze Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego, wpisuje się w szeroko pojmowaną tematykę architektury informacji. Przedstawione analizy dotyczą nurtu badań poświęconego projektowaniu (zawartości, struktury, funkcjonalności itd.) stron internetowych bibliotek, w tym przypadku bibliotek uniwersyteckich. Zagadnienie to jest ciekawe i coraz chętniej poruszane w literaturze światowej, ponieważ wraz z postępującą informatyzacją życia strony bibliotek przestają być jedynie statycznymi informatorami, prezentującymi podstawowe informacje na temat instytucji (Autor w pracy określa takie typy stron „cyfrowymi wizytówkami”), lecz coraz częściej stają się interaktywnym narzędziem, udostępniającym różnorakie treści. Implikuje to pytania zarówno o ich pożądaną strukturę, ale także o to jaką funkcję mają pełnić oraz czy ich rozbudowa i rozwinięcie funkcjonalności nie sprawia, że część użytkowników zacznie korzystać z bibliotek wyłącznie w sposób zdalny? Tu pojawiają się z kolei dyskusje co daje czytelnikowi bezpośredni kontakt z placówką oraz czy brak rozwiniętych funkcjonalności narzędzi elektronicznych nie spowoduje odejścia części użytkowników od bibliotek – czy zatem biblioteki mogą powstrzymać trend kontaktów zdalnych oraz czy w ogóle powinny to robić? Czy usługi elektroniczne zapewnią tym instytucjom zainteresowania otoczenia, a dobrze skonstruowane strony staną się platformami współpracy? – te i inne pytania

powodują, że rozważania nad funkcjonowaniem stron bibliotecznych powinny dotyczyć nie tylko kwestii stricte technicznych ale również filozofii i wizji funkcjonowania bibliotek jako instytucji mających określone zadania informacyjne, kulturowe ale i społeczne.

Autor pracy skupił się na realizacji dwóch celów – poznawczego i praktyczno-wdrożeniowego. Cel poznawczy związany jest z zebraniem informacji (przy wykorzystaniu narzędzia Google Analytics) o czynnościach dokonywanych przez użytkowników stron internetowych polskich bibliotek uniwersyteckich, natomiast cel praktyczno-wdrożeniowy z opracowaniem uniwersalnej makiety strony internetowej biblioteki uniwersyteckiej, co nieco przypomina działania, które swego czasu podejmowała Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego względem małych bibliotek publicznych, mających problem z wprowadzaniem własnych rozwiązań z tego zakresu.

Autor słusznie zauważył, że większość dotychczasowych badań (i publikacji naukowych) dotyczących analizy informacji zawartych na stronach internetowych bibliotek akademickich odnosi się do poszczególnych instytucji, zatem nie może stanowić znaczącego przeglądu, stanowiącego podstawę do podjęcia oceny funkcjonowania tego narzędzia. Wiąże się to również z problemem braku możliwości wysnucia wniosków, które byłyby fundamentem decyzji związanych z przyszłym kształtem i funkcjami stron internetowych bibliotek akademickich. Wydaje się ponadto, że współcześnie uwaga badaczy skoncentrowała się na analizie mediów społecznościowych i ich wpływu na usługi biblioteczne oraz relacje z użytkownikami, zaś strony biblioteczne postrzegane są jako konserwatywne narzędzie, niekoncentrujące aktualnie zbyt wiele uwagi, co powoduje znaczącą lukę badawczą, którą próbował wypełnić Doktorant. Uważam zatem, że tematyka, podjęta w przedstawionej do oceny pracy, jest aktualna naukowo oraz posiada potencjał aplikacyjny i słusznie powinna zostać poddana pogłębionym analizom.

2. Charakterystyka rozprawy

Rozprawa doktorska przedstawiona do oceny przez Doktoranta, licząca ogółem 172 strony, została podzielona na cztery rozdziały główne, wstęp, zakończenie i materiały uzupełniające (wykaz skrótów, bibliografię, wykaz tabel, wykaz wykresów, wykaz ilustracji oraz abstrakty). Rozdział pierwszy, zatytułowany „Terminologia związana z projektowaniem stron internetowych bibliotek uniwersyteckich” ma charakter teoretyczno-wprowadzający. Poza opisaniem aktualnego stanu badań i przedstawienia terminologii (m.in. architektura informacji, user experience, user interface) opisano funkcje pełnione przez strony internetowe bibliotek akademickich. Punktem wyjścia była tu analiza funkcji samych bibliotek

nr

akademickich, co uważam za słuszne podejście, ponieważ w zależności od celów, jakie stawia sobie instytucja inaczej mogą projektowane być jej usługi oraz kanały komunikacji w postaci strony internetowej. Nie zgadzam się jednak z konkluzją Autora, który pisze, że „bibliotekarze nie powinni skupiać się na kreowaniu zachowań użytkowników, a raczej na zrozumieniu ich potrzeb”, co nazywa swego rodzaju wtórnością. Biblioteki i bibliotekarze mają wiele możliwości aby edukować i rozwijać społeczności na rzecz których działają – zarówno jeśli chodzi o sferę społeczno-kulturalną, jak i obszar przemian technologicznych. Dowodem tego są m.in. działania bibliotek amerykańskich, które na kampusach promują różnego rodzaju postawy i zachowania, nie zawsze chętnie akceptowane przez społeczność akademicką, związane często z tematami trudnymi, drażliwymi. W ten sposób biblioteki zapobiegają utrwalaniu takich zachowań swoich użytkowników, które nie są zgodne z duchem równości, akceptacji, integracji itp. – realizując swoje działania częstokroć w postaci kampanii społecznych bądź w formie realizowanych zajęć (odczytów, wykładów, spotkań, treningów edukacyjnych). Także w obszarze technologii wiele bibliotek stara się nie tylko odpowiadać na wyartykułowane potrzeby swoich użytkowników ale promuje określone zachowania czy nawyki. Oczywiście nie każda biblioteka ma możliwości by pewne zachowania promować, co nie zmienia faktu, że nie powinno się takiego typu działań wykluczać. Warto jeszcze wspomnieć, iż Autor, na podstawie analizy literatury oraz badań aktywności użytkowników, wyszczególnił swoją własną typologię funkcji stron internetowych bibliotek, wskazując na funkcję edukacyjno-naukową, informacyjną oraz promocyjną. W moim przekonaniu takie wyszczególnienie jest bardzo mocno ograniczone. Wskazane funkcje są tymi najważniejszymi ale czy biblioteki powinny ograniczać się tylko do działań ze wskazanego (stosunkowo wąskiego) zakresu? Wydaje się, że jest to znaczne ograniczenie ich możliwości oraz wpływu, który przecież można rozwijać i formować w zależności od warunków, w których funkcjonuje konkretna placówka.

W rozdziale drugim Autor skupił się na analizie stanu technicznego wybranych stron internetowych bibliotek uniwersyteckich, w wersji mobilnych oraz desktopowych. Próbował także ustalić czy w ramach badanych stron pojawiają się problemy komunikacyjne, a zwłaszcza szum informacyjny, który może powodować znaczne problemy w przekazie treści. Są to ważne zagadnienia, a wyniki badania przeprowadzone przez Autora powinny zostać starannie przeanalizowane przez kadrę zarządzającą polskimi bibliotekami uniwersyteckimi, zarówno tymi ujętymi w badaniu, jak i tymi, które na badanie nie wyraziły zgody. Wspomniany rozdział oceniam pozytywnie, ponieważ jednak podobne badania były już kilkakrotnie prowadzone w Polsce, ciekawe byłoby chociaż skrótowe porównanie wyników i ustalenie czy na przestrzeni

lat polskie biblioteki uniwersyteckie poczyniły jakiś progres w zakresie prawidłowego zaprojektowania i obsługi swoich stron. Przykładowo Justyna Sobocha-Staniuch przeprowadziła pomiary stron bibliotek akademickich z użyciem narzędzia Google Search Console, do których warto by się odnieść, choć oczywiście zastosowana metodologia nie jest taka sama.

W części trzeciej, którą Autor uznał za kluczową, dokonano analizy zawartości treściowej stron. Celem badań w tym obszarze było ustalenie z jakich zasobów dostępnych na stronach korzystają użytkownicy. Zebrane wyniki zostały uporządkowane w trzech grupach: (1) zasoby z których korzystają użytkownicy stron, (2) aktywność użytkowników stron, (3) urządzenia elektroniczne wykorzystywane przez użytkowników stron. W szczególności Autor próbował ustalić:

- Z jakich zasobów najczęściej korzystają użytkownicy stron internetowych polskich bibliotek uniwersyteckich?
- Ile sesji i odsłon przypada średnio na jednego użytkownika stron internetowych polskich bibliotek uniwersyteckich?
- W jakich okresach najbardziej wykorzystywane są strony internetowe wspomnianych bibliotek?
- Z jakich urządzeń elektronicznych korzystają użytkownicy?
- W jakich aspektach zachowania użytkowników można uznać za podobne, a w jakich za różne?

Na uznanie zasługuje fakt, że badania prowadzone były przez dłuższy okres czasu, tj. trzech lat, co pozwala dobrze zaobserwować niektóre zjawiska. Odzwierciedleniem tego są szczegółowe analizy przedstawione przez Autora osobno dla każdej badanej biblioteki. Dane przedstawione w tym rozdziale (np. dotyczące zainteresowania użytkowników określonymi treściami na stronach, czasem przebywania na stronach, okresów wzmożonej i obniżonej aktywności użytkowników itp.) stanowią znakomitą podstawę do dalszych analiz oraz projektowania strategii marketingowych bibliotek bazujących na elektronicznych formach komunikacji. Przykładowo warto by zadać pytanie czy wysoki udział procentowy sesji z użyciem komputera jest wynikiem preferencji użytkowników czy też nieprzystosowania stron do urządzeń mobilnych, a także czy wykorzystywanie stron internetowych przede wszystkim jako punktu dostępu do katalogów OPAC jest pożądaną sytuacją i czy nie należałoby zadbać o większe zainteresowanie innymi usługami zdalnymi.

W oparciu o przeprowadzoną analizę literatury oraz badanie funkcjonujących na polskich uczelniach stron internetowych, w rozdziale czwartym pracy został przedstawiony autorski projekt makiety strony internetowej przystosowanej do wykorzystania na różnych formach nośników, co uważam za ciekawą i pożyteczną propozycję.

W pracy Doktorant użył takich metod badawczych jak metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, metoda heurystyczna, metoda dedukcyjna, metoda bibliograficzna, techniczna, statystyczna, a także podejście *growing pearl*. Ponadto zastosowane zostało narzędzie Google Analytics oraz Google PageSpeed Insights. Autor bazował na danych uzyskanych z 8 bibliotek uniwersyteckich. Nie jest to co prawda duża liczba, niemniej jednak finalnie analiza objęła zachowania ponad 2,5 miliona użytkowników, co pozwala na sformułowanie wiążących wniosków.

Pracę zamyka zakończenie oraz materiały uzupełniające.

3. Ocena pracy

Pracę mgra Michała Żytomirskiego oceniam pozytywnie. Autor, poza analizą teoretyczną, zebrał bogaty materiał dotyczący zachowań użytkowników stron bibliotek uniwersyteckich, co może w przyszłości wspomóc decyzje zarządcze podejmowane przez kadrę kierowniczą bibliotek akademickich, a także innych typów bibliotek. Nie zgadzam się jednak ze zdaniem Autora by tego typu badania były unikatowe w skali dyscypliny, co nie zmienia faktu, że są niezwykle potrzebne i dobrze, że zostały zrealizowane. W literaturze zagranicznej można znaleźć przykłady badań prowadzonych na podobnych zbiorach danych, choć odnoszących się do nieco innych obszarów działań bibliotek. Badania Doktoranta, przeprowadzone w polskich realiach pozwolą na pokazanie specyfiki rodzimych bibliotek.

Poza walorami poznawczymi praca charakteryzuje się przejrzystością oraz jasnym i zrozumiałym językiem. Pojawiają się w niej drobne błędy edytorskie, stylistyczne czy przeoczenia, które jednak nie mają większego znaczenia dla jasności wyводу. Jako przykład można podać: s. 17 – Autor pisze: „W podrozdziale przedstawiono *funkcje bibliotek*, wyodrębnione przez.” – urwane zdanie.

Jako mankament postrzegam skrótowe potraktowanie niektórych treści (główny zrab pracy liczy zaledwie 140 stron). Przykładowo rozdział 1.3. *Badania nad grupami użytkowników bibliotek uniwersyteckich* to lakoniczny, jednostronicowy opis. Pracę z pewnością wzbogaciłoby, gdyby Autor poza gruntownym opisem wyników badań własnych szerzej osadził je w teorii bibliotekoznawczej i skomentował w kontekście aktualnej sytuacji bibliotek.

Wskazane mankamenty nie stanowią jednak uchybień o dużej wadze i nie umniejszają znaczenia pracy, którą oceniam jako pożyteczne opracowanie, które może zostać wykorzystane w praktycznej działalności bibliotek jako swego rodzaju rekomendacja w procesie zarządzania stroną internetową.

4. Wnioski

Recenzowana rozprawa Michała Żytmirskiego pt. „Strony internetowe polskich bibliotek uniwersyteckich w świetle badań z wykorzystaniem narzędzia Google Analytics” napisana pod kierunkiem prof. UŁ dr hab. Marioli Antczak oraz dr. Zbigniewa Gruszki, w Katedrze Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego stanowi wkład w badania na temat kanałów komunikacji elektronicznej polskich bibliotek akademickich. Przeprowadzone analizy mają istotne znaczenie poznawcze i mogą stanowić podstawę dla dalszych prac dotyczących tej tematyki, a zwłaszcza projektów mających na celu optymalizację stron bibliotek akademickich. Błędy, które pojawiły się w pracy nie stanowią istotnych mankamentów. Stwierdzam, że opiniowana praca spełnia warunki i wymagania stawiane rozprawom doktorskim, w związku z czym stawiam wniosek o podjęcie dalszych kroków przewidzianych przepisami, w tym o publiczną obronę.

Maja Wycichowska
7 7